

Відгук
офіційного опонента
на дисертаційну роботу Улан Аліни Миколаївни
на тему: «Орієнтація підготовки фехтувальників з урахуванням
функціональної асиметрії»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата наук
з фізичного виховання і спорту
за спеціальністю 24.00.01 – олімпійський і професійний спорт

Актуальність проблеми дослідження. Робота Аліни Миколаївни Улан присвячена дослідженню орієнтації підготовки фехтувальників з урахуванням функціональної асиметрії.

В даний час олімпійський спорт характеризується рекордними спортивними результатами і високою конкуренцією на міжнародній спортивній арені, що і визначає прагнення фахівців до вирішення проблем підвищення якості та ефективності тренувального процесу.

У сучасному фехтуванні для ефективного ведення поєдинків і демонстрації високих спортивних результатів кваліфікованому фехтувальнику необхідно точно виконувати складно-координаційні рухи, швидко сприймати та переробляти інформацію, раціонально відповідати на дії супротивника в умовах психологічної напруженості, дефіциту простору і часу. Це, в свою чергу, вимагає пошуку найбільш обдарованих спортсменів для занять фехтуванням, спираючись на генетично детерміновані задатки кожного з них, раціональну структуру рухів, що ґрунтується на урахуванні індивідуального профілю функціональної асиметрії спортсменів.

Міжпівкульна асиметрія є однією з фундаментальних закономірностей діяльності мозку, яка генетично детермінована і знаходиться під впливом

спортивного тренування. Велика кількість досліджень (Є. Сіліна, Т. Євтух, 2004; В. Таймазов, С. Бакулев, 2006; В. Лизогуб, 2017) свідчать, що функціональна асиметрія є додатковим резервом, яка підвищує ефективність тренувального процесу, а індивідуальний профіль асиметрії є підґрунтям індивідуальності рухової діяльності та регламентує вікові особливості її організації і дозволяє розглядати його в процесі орієнтації підготовки початківців. У фехтуванні одним із проявів функціональної асиметрії є ведення бою правою чи лівою рукою та вибір спортсменом відповідної бойової стійки, що суттєво впливає на результативність поєдинків. Так, у фіналах найпрестижніших міжнародних змагань з фехтування, представництво ліворуких спортсменів є домінуючим.

Виходячи з цього можна погодитися з тим, що проблема і тема дисертаційної роботи Улан Аліни Миколаївни на тему: «Орієнтація підготовки фехтувальників з урахуванням функціональної асиметрії» надзвичайно актуальні для розвитку фехтування. Більш того, матеріали дослідження гостро необхідні саме у теперішніх умовах підготовки олімпійського резерву України.

Зв'язок роботи з науковими планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до «Зведеного плану НДР у сфері фізичної культури і спорту на 2011–2015 рр.» та тематичного плану МОН України на 2015-2016 рр., тема 2.31 «Технологія відбору і орієнтації спортсменів-початківців у різних видах спорту» (№ державної реєстрації 0114U001483); тематичного плану МОН України на 2017-2018 рр., тема «Технологія прогнозування емоційного стресу в умовах напруженої діяльності» (№ державної реєстрації 0117U002385).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. У представленій дисертаційній роботі відповідно до теми дослідження на основі сучасних наукових підходів визначено об'єкт і предмет дослідження, що відповідають меті та завданням роботи.

Досягнення мети дослідження (обґрунтувати підходи і розробити алгоритм визначення функціональної асиметрії фехтувальників на початкових етапах багаторічного вдосконалення для побудови індивідуальних профілів

функціональної асиметрії та орієнтації їх підготовки) передбачає поступове вирішення п'яти завдань:

1. Розглянути сучасні погляди щодо орієнтації підготовки юних спортсменів в єдиноборствах та фехтуванні зокрема, особливості функціональної асиметрії; її вплив на результативність змагальної діяльності спортсменів, за даними літератури та мережі Інтернет.

2. Здійснити аналіз змагальної діяльності спортсменів, які спеціалізуються у фехтуванні на різних видах зброї і дослідити прояв асиметрії верхніх кінцівок у провідних фехтувальників світу та України.

3. Здійснити пошук щодо використання різних підходів до визначення функціональної асиметрії в єдиноборствах та обґрунтувати підхід до урахування функціональної асиметрії при орієнтації підготовки фехтувальників.

4. Систематизувати комплекс тестів для визначення індивідуального профілю асиметрії фехтувальників та розробити індивідуальні профілі функціональної асиметрії.

5. Розробити алгоритм визначення функціональної асиметрії юних фехтувальників для орієнтації їх підготовки та рекомендації щодо його застосування у практичній діяльності тренера.

Достовірність і новизна отриманих наукових результатів.

Обґрунтованість та достовірність результатів дослідження обумовлені сукупністю методологічних і теоретичних позицій (у методології дослідження провідним є системний підхід до вивчення проблеми дослідження); аналізом сучасних підходів до вирішення проблеми; організацією експериментальної роботи з використанням комплексу методів дослідження, адекватних об'єкту і предмету, меті і завданням роботи; статистичною обробкою отриманих результатів та позитивним ефектом від впровадження.

Сформульовані висновки у повній мірі відображають зміст проведених досліджень і відповідають завданням роботи.

До найбільш значущих наукових результатів треба віднести те, що автором уперше:

— за результатами вивчення прихованих ознак асиметрії розроблено 17 варіантів індивідуальних профілів функціональної асиметрії фехтувальників за комбінацією «рука-нога-око-вухо»;

— обґрунтовано підхід до урахування функціональної асиметрії в процесі підготовки фехтувальників, підґрунтям якого виступає орієнтація на акцентування асиметрії з перерозподілом навантаження на невідоміючу сторону та формування перехресної асиметрії, вибір якого буде залежати від виявленого індивідуального профілю функціональної асиметрії спортсмена;

— розроблено алгоритм визначення функціональної асиметрії юних фехтувальників на початкових етапах багаторічного тренування та орієнтації їх підготовки, що включає 3 модулі;

— систематизовано комплекс загальних та спеціальних тестів для визначення індивідуального профілю асиметрії фехтувальників для подальшого використання тренерами;

— на основі моніторингу результативності провідних фехтувальників світу та України, що спеціалізуються у фехтуванні на різних видах зброї, визначено характерні особливості ведення змагальної діяльності, притаманні спортсменам з різним проявом мануальної асиметрії;

Автором здобули подальший розвиток положення про необхідність урахування функціональної асиметрії в процесі орієнтації спортивної підготовки в різних видах спорту, доповнено дані і розширені уявлення щодо значення функціональної асиметрії в спорті.

Практична значущість досліджень пов'язана з реалізацією алгоритму визначення функціональної асиметрії спортсменів на початкових етапах тренування та подальшої орієнтації підготовки фехтувальників, розробкою рекомендацій для тренерів, що містять урахування характерних особливостей прояву функціональної асиметрії спортсменів, систему тестів та методик

проведення заходів, спрямованих на орієнтацію їх підготовки. Застосування розробленого алгоритму та рекомендацій дозволяє підвищити ефективність тренувального процесу, уникнути помилок при визначенні домінуючих руки та ноги, виявити перспективні шляхи для подальшого вдосконалення підготовки фехтувальників.

Отримані дані можуть бути використані тренерами з фехтування, що істотно підвищить ефективність заходів з орієнтації спортивної підготовки. Результати досліджень апробовано і впроваджено в практику підготовки фехтувальників МСДЮСШОР м. Миколаєва (березень 2018 р.), в роботу Національної федерації фехтування України (квітень 2018 р.), про що свідчать відповідні акти. Результати досліджень також впроваджено в навчальний процес Центру підвищення кваліфікації та післядипломної освіти Національного університету фізичного виховання і спорту України (жовтень 2016 р.); навчальний процес кафедри теорії і методики спортивної підготовки і резервних можливостей спортсменів Національного університету фізичного виховання і спорту України при викладанні дисципліни «Загальна теорія підготовки спортсменів» (жовтень 2015 р.).

Повнота викладу матеріалів дисертації в опублікованих працях.

Результати дисертаційної роботи викладено в 22 наукових працях. З яких 8 статей у фахових виданнях України (7 включено до міжнародної наукометричної бази), 1 публікація у виданні України, яке включено до наукометричної бази, 6 публікацій апробаційного характеру та 7 публікацій, які додатково відображають результати дисертації.

Характеристика основних положень роботи. Робота складається з анотацій, переліку умовних скорочень, вступу, п'яти розділів, практичних рекомендацій, висновків, списку використаних літературних джерел (258 джерело), восьми додатків. Робота ілюстрована 36 таблицями та 53 рисунками. Загальний об'єм дисертаційної роботи складає 238 сторінок.

Автореферат відповідає змісту дисертації і розкриває основні положення дисертації.

У вступі дисертації обґрунтовано актуальність обраної теми роботи, окреслено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, сформульовано об'єкт, предмет, мету, завдання, методи дослідження, розкрито наукову новизну, практичне значення роботи, наведено дані про апробацію отриманих результатів.

У першому розділі «Сучасні погляди на функціональну асиметрію в спорті та її урахування при орієнтації підготовки спортсменів» автором проаналізовано стан досліджуваної проблеми в теорії та практиці спорту, проведено теоретичний аналіз науково-методичної літератури, здійснено узагальнення та систематизацію даних з проблеми дослідження.

Теоретичний аналіз літературних джерел, проведений дисертантом, стосувався особливостей орієнтації підготовки спортсменів на сучасному етапі розвитку спорту у єдиноборствах і фехтуванні. Автором було розглянуто питання щодо поняття функціональної асиметрії, особливості її прояву в різних видах спорту та фехтуванні, а також проблему визначення, оцінки та урахування функціональної асиметрії як критерію орієнтації спортивної підготовки.

Автором встановлено, що у ряді видів спорту та фехтуванні зокрема, організація процесу орієнтації підготовки спортсменів повинна ґрунтуватися на вивченні генетично детермінованих особливостей спортсменів, до яких і відносять функціональну асиметрію, управління якою в процесі підготовки в залежності від потреб виду спорту, здатне впливати на темпи становлення майстерності спортсмена.

У підсумку, виходячи з вказаного вище, дисертант доводить актуальність теми дисертаційної роботи.

У другому розділі «Методи і організація дослідження» відповідно до мети та завдань дослідження обґрунтовано використання методів дослідження, описано організацію дослідження і контингент випробуваних.

Дослідження проведено з 2014 р. по 2018 р. в три етапи з послідовним вирішенням поставлених завдань на базі науково-дослідного інституту Національного університету фізичного виховання і спорту України, м. Київ, та в умовах тренувальної діяльності у Клубі європейського фехтування, м. Київ.

У дослідженні розроблено анкети та проведено анкетування 25 тренерів з фехтування та експертне опитування 24 експертів. Також, проведено аналіз взаємозв'язку стилів ведення поєдинку у фехтуванні з різними проявами функціональної асиметрії; статистичний аналіз прояву мануальної асиметрії серед провідних фехтувальників світу та України. Проаналізовано 54 міжнародних змагання та 9 всеукраїнських змагань. Досліджено: 1200 спортсменів, що входять до міжнародного рейтингу (перші 50 місць у кожному виді зброї за двома віковими категоріями – дорослі та юніори за результатами двох спортивних сезонів), 1195 спортсменів Росії, Італії, США та Китаю, що входять до міжнародного рейтингу (вікова категорія – дорослі, за результатами двох спортивних сезонів) та 120 спортсменів України, що спеціалізуються у фехтуванні на різних видах зброї.

Проведено педагогічне спостереження за тренувальною та змагальною діяльністю, тестування та експериментальні дослідження з використанням інструментальних методів аналізу складу тіла, психодіагностики, біомеханічного тестування з використанням оптико-електронної системи «OptoJump», «Qualisys», програмного пакетного комплексу «Visual 3D». В дослідженнях взяли участь 9 кваліфікованих спортсменів з фехтування (МС України та КМС). Проведено дослідження функціональної асиметрії у фехтувальників-початківців (шпага, 20 хлопчиків та дівчат, 2017 р.), підтверджено ефективність запропонованого алгоритму орієнтації підготовки (проведено повторне тестування 20 спортсменів, у 2018 р.).

У результаті було систематизовано комплекс тестів для визначення індивідуальних профілів асиметрії, розроблено алгоритм орієнтації підготовки юних фехтувальників з урахуванням функціональної асиметрії та рекомендації

щодо його використання. Узагальнено дані, розроблено практичні рекомендації та впроваджено в практику підготовки спортсменів.

У третьому розділі «Дослідження прояву функціональної асиметрії у спортсменів, які спеціалізуються у фехтуванні на різних видах зброї» дисертантом зроблений аналіз змагальної діяльності у фехтуванні на різних видах зброї та особливостей ведення поєдинків у сучасному фехтуванні, а також визначено вплив змін правил змагань на особливості ведення поєдинків спортсменами.

Вивчено особливості прояву функціональної асиметрії у фехтуванні, характерні риси, що притаманні поєдинку між фехтувальниками з різними латеральними фенотипами, досліджені дані щодо випадків розподілу ліворуких та праворуких фехтувальників на міжнародній спортивній арені, визначені індивідуальні профілі асиметрії кваліфікованих фехтувальників України. Також було отримані дані, що 60% опитаних тренерів вважають за необхідне виявлення функціональної асиметрії у юних спортсменів. При цьому більшість тренерів відзначили значущість моторної асиметрії (50%) для урахування у процесі орієнтації підготовки фехтувальників.

Проведений автором, у цьому розділі, статистичний аналіз кількості фехтувальників з мануальною асиметрією дозволив виявити тенденцію до збільшення кількості ліворуких спортсменів за останні 10 років на міжнародній спортивній арені та високу результативність таких спортсменів, попри незначну кількість у співвідношенні з правшами.

За результатами дослідження прихованих ознак асиметрії фехтувальників дисертантом запропоновано та побудовано 17 профілів асиметрії за комбінацією «рука-нога-око-вухо»: абсолютні правші (ПППП); абсолютні лівші (ЛЛЛЛ); приховані лівші або ліворукі правші (ЛППП); з право- (ліво-) сторонньою моторною асиметрією (ППЛЛ, ЛЛПП); приховані правші або праворукі лівші (ПЛЛЛ); переважно лівші (ЛЛЛЛ, ЛЛЛП, ЛПЛЛ); переважно правші (ППЛЛ,

ППЛП, ПЛПП); зі змішаним профілем асиметрії (ПЛПЛ, ЛПЛП, ПЛЛП, ЛППЛ); амбідекстри (А) – без вираженої асиметрії.

Проведені дослідження дозволили визначити варіанти індивідуального профілю асиметрії (далі ПА) у спортсменів, перелік яких є значно звужений і специфічний для фехтування. Серед кваліфікованих фехтувальників виявлено «прихованих ліворуких спортсменів», які з початку спортивної діяльності фехтували в стійці, яка для них є неприродною. Це необхідно враховувати при розробці індивідуальних тренувальних програм на всіх етапах спортивного вдосконалення. Результати інструментальних досліджень дисертанта дозволили встановити, що тренування кінцівки, яка від природи не є провідною, здатне нівелювати та переносити асиметрію.

У четвертому розділі «Обґрунтування підходів та розробка алгоритму визначення функціональної асиметрії юних фехтувальників та орієнтації їх підготовки» автором обґрунтовано підходи до урахування функціональної асиметрії в процесі підготовки спортсменів та розроблено алгоритм визначення функціональної асиметрії юних фехтувальників на початкових етапах багаторічного тренування та орієнтації їх підготовки.

Автором визначено різні підходи до урахування функціональної асиметрії в підготовці спортсменів та обґрунтовано підхід стосовно урахування функціональної асиметрії в процесі підготовки фехтувальників, де орієнтація підготовки спрямована на акцентування асиметрії з перерозподілом навантаження на недомінуючу сторону чи формування перехресної асиметрії, вибір якого залежить від виявленого ПА фехтувальника.

У даному розділі, автором також систематизовані загальні та спеціальні тести для визначення індивідуального профілю функціональної асиметрії початківців у фехтуванні.

Дисертантом розроблено авторський алгоритм визначення функціональної асиметрії фехтувальників на початкових етапах багаторічного тренування та орієнтації їх підготовки.

Основними компонентами даного алгоритму є 3 модулі:

- 1-й модуль – набір до груп з фехтування;
- 2-й модуль – за результатами проведеного тестування на визначення функціональної асиметрії кожного із спортсменів здійснюється побудова індивідуальних профілів асиметрії, вибір підходу до орієнтації спортивної підготовки на основі використання явища асиметрії (симетрії) у спортсменів, розробка рекомендацій щодо особливостей тренувального процесу юних спортсменів та їх впровадження в процес спортивної підготовки;
- 3-й модуль містить заходи з контролю за тренувальним процесом, який включає оцінку функціональної асиметрії шляхом спеціального тестування спортсменів наприкінці першого року тренувань для визначення явних ознак асиметрії, притаманних тренувальній та змагальній діяльності фехтувальників, корекцію процесу підготовки у разі первинного не виявлення вроджених ознак асиметрії у спортсмена.

Після застосування авторського алгоритму були отримані результати щодо асиметрії верхніх та нижніх кінцівок юних фехтувальників при виконанні спеціальних тестів наприкінці першого року тренувань, що підтверджують приховані ознаки асиметрії та правильність побудованих ІПА. У однієї спортсменки, яка стояла у правосторонній стійці з озброєною правою рукою, на початку експерименту була прихована лівостороння асиметрія. Після надання рекомендацій виявлена позитивна динаміка, про що свідчать результати спеціального тестування.

У п'ятому розділі «Аналіз і узагальнення результатів дослідження» викладена характеристика повноти вирішення завдань, здійснено узагальнення результатів дослідження і теоретичного аналізу, що дозволило систематизувати тести для визначення функціональної асиметрії, обґрунтувати підхід до урахування функціональної асиметрії в процесі підготовки, розробити алгоритм визначення функціональної асиметрії юних фехтувальників на початкових етапах багаторічного тренування та орієнтації їх підготовки.

Робота також містить практичні рекомендації та додатки, де відображені акти впровадження результатів.

В цілому позитивно оцінюючи дисертацію Улан Аліни Миколаївни, слід відзначити деякі зауваження, побажання і дискусійні питання:

1. Дисертант у роботі подає «ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ» на 28 сторінці, де НФФУ – Національна федерація фехтування України, але на сьогоднішній день, федерація фехтування не має статусу Національної, оскільки не має своїх осередків у всіх регіонах України. Також, у переліку умовних позначень відсутні такі позначення як СДЮШОР та ШВСМ, хоча автор оперує ними у своїй роботі.

2. На 35 сторінці роботи у підпункті «Структура та обсяг дисертації» не вказано, що робота містить перелік умовних позначень.

3. Незважаючи на якісний в цілому літературний стиль викладення дослідження, у деяких місцях (сторінки 29, 30, 32, 188, 189, 192,163) тексту зустрічаються редакційні помилки.

4. На заключному етапі досліджень, розроблений алгоритм визначення функціональної асиметрії фехтувальників на початкових етапах багаторічного вдосконалення та орієнтації їх підготовки було впроваджено в практику і апробовано на 20 спортсменах, що спеціалізуються у фехтування на шпазі, в групі початкової підготовки першого року навчання. Для оптимальної апробації даного алгоритму, було б доцільно використати у експерименті значно більшу кількість спортсменів, які спеціалізувалися у всіх видах фехтування.

5. У Висновку №10 автором використовується слово «дотик», але якщо мова йде про роботу фехтувальника на мішені, доцільніше використовувати поняття укол або удар.

6. У Висновках на сторінці 192 не вказано в яких одиницях представлені деякі результати спеціального тестування і для кращого їх сприйняття доцільно було б вказати цю інформацію.

7. Під час написання дисертаційної роботи автор користувався сучасною науково-методичною літературою (загалом - 258 джерел), в тому числі і достатня кількість іноземних джерел. Було б доцільно, щоб дисертант також звернув увагу на різноманітні Інтернет ресурси та використовував їх у своїй роботі.

Однак слід зазначити, що ці питання не знижують актуальності, новизни та практичної значущості дисертаційної роботи та не впливають на її загальну високу позитивну оцінку.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.
Дисертаційна робота Улан Аліни Миколаївни «Орієнтація підготовки фехтувальників з урахуванням функціональної асиметрії» має достатнє теоретичне й практичне значення і є самостійним завершеним науковим дослідженням, де висвітлено нові наукові результати, що у сукупності дозволяють розв'язати важливу наукову проблему.

В ході дослідження обґрунтовано та розроблено алгоритм визначення функціональної асиметрії фехтувальників на початкових етапах багаторічного тренування та орієнтації їх підготовки, який містить ряд організаційних заходів та включає 3 модулі: 1-й модуль – набір до груп з фехтування; 2-й модуль – за результатами проведеного тестування на визначення функціональної асиметрії кожного із спортсменів здійснюється побудова індивідуальних профілів асиметрії, вибір підходу до орієнтації спортивної підготовки на основі використання явища асиметрії (симетрії) у спортсменів, розробка рекомендацій щодо особливостей тренувального процесу юних спортсменів та їх впровадження в процес спортивної підготовки; 3-й модуль містить заходи з контролю за тренувальним процесом, який включає оцінку функціональної асиметрії шляхом спеціального тестування спортсменів наприкінці першого року тренувань для визначення явних ознак асиметрії, притаманних тренувальній та змагальній діяльності фехтувальників, корекцію процесу підготовки у разі первинного не виявлення вроджених ознак асиметрії у спортсмена.

За актуальністю порушеної проблеми, новизною отриманих результатів та практичним значенням дисертація Улан Аліни Миколаївни відповідає вимогам п. 11 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (з урахуванням змін відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 19.08.2015 р. за № 656), а її автор заслуговує присудження наукового ступеня кандидата наук з фізичного виховання і спорту за спеціальністю 24.00.01 – олімпійський і професійний спорт.

Офіційний опонент:

кандидат наук з фізичного виховання і спорту,

вчитель з фехтування

Олімпійського коледжу імені Івана Піддубного

А.В. Бакум

З ОРИГІНАЛОМ ЗГІДНО:

Інспектор з кадрів

(А.С. Колосов)

Відгук отримано 06.03.2019р.

Л.В.Т.